

Salakirjoitusta tulkitsemassa – onnen ja kärsimykset työelämätarinat

Anu Järvensivu (2014): Tarinoita suomalaisesta työelämästä.
Työterveyslaitos. 192 s. ISBN: 978-952-261-420-9

TYÖELÄMÄTARINOITA erittelevässä kirjassaan Anu Järvensivu kiteyttää yleistajuisesti tutkijanurallaan kertynyttä näkemystä työelämän muutoksista ja niiden seurauksista yksilöille.

Kirjassa kuvataan kirjoitettujen työelämätarinoiden aineistoa eri näkökulmista. Teoksen pohjana on Järvensivun omia sekä kollego-

jen kanssa yhdessä laadittuja tutkimuksia. Järvensivu on tunnettu työelämäntutkija, aktiivinen keskustelija ja kehittäjä. On hienoa että hän jaksoi lomillansa kirjoittaa tällaisen puheenvuoron.

Kirjoittaja käyttää jäsenyyksensä Vilma Hännisen tarinallisen kiertokulun teoriaa. Sen mukaan ihminen toteuttaa tarinansa yhtääl-

tä tietyissä sosiaalis-materiaalisissa olosuhteissa ja toisaalta yhteisön tarjoamissa merkitysvaruuksissa.

Yhteiskunta yhteisöineen ja kulttuureineen tarjoaa kerronnalliset resurssit, joilla yksilö kertoo tarinansa siitä, mihin hän pyrkii ja miksi asiat menevät niin kuin ne menevät. Yksilön sisäisen tarinan ja yhteisön ja aikakauden suomien mahdollisuuksien ja rajoitteiden välinen suhde on osittain aina piilossa, kuin salakirjoitusta. Elämässä voi kuitenkin tulla kohtia, joissa ihminen voi yrittää paljastaa ja tulkita tätä salakirjoitusta, hahmottaa, miten elämä rakentui yksilöllisenä responsina olosuhteisiin:

Miten tulkintani vaikuttivat elämäntulkintuun, voisinko vielä valita toisin?

KAKSI TARINATYYPPIÄ

Teoksen 48 tarinan aineisto on kerätty eri-ikäisiltä naisilta ja miehiltä vuosina 2011–2012. Keskeistä on kahden tarinatyyppin, onnen ja kärsimystarinan, tarkastelu. Järvensivu kysyy, miksi samoissa olosuhteissa syntyy niin erilaisia tarinoita.

Onnetarinaa leimaa elämäntulkinnan ja toimijuuden ulottuvuus. Vastoinkäymisiä kohdataan, mutta niitä pystytään käsittelemään edeten ratkaisuihin ja uusiin mahdollisuuksiin. Tulevaisuudelta odotetaan jotain myönteistä, vaikkeivät asiat ole menneet toivotusti. Elämän hahmotetaan olevan kaikkea huolimatta omissa käsissä. Kärsimystarinassa asiat taas tapahtuvat olosuhteiden heittelemälle kertajalle, joka valittaa, on vihainen tai katkeroitunut muttei pysty muuttamaan positiotaan tai etsimään uutta tilaa. Kärsivään asemaan jäädään, ja siitä seuraa katkeruutta. Työelämän tapahtumat riistävät toimijuuden kokonaan, eikä tulevaisuus näyttyä mahdollisuuksien kautta vaan pikemminkin menetetyn mahdollisuuden valossa.

Tunnistan näitä tarinoita ympäristöistäni. Joskus tuntuu, että onnen ja kärsimystarinan kantajat eivät ymmärrä toisiaan. Toivoinikin, että tutkimusnäkökulma laajenisi yksilötarinoista sen tarkasteluun, miten tarinalliset ymmärrykset törmäävät työyhteisöissä ja muodostavat kilpailevia eetoksia ja kuiluja ihmisten välille.

Myös sukupolvierot vaikuttavat tähän. Kirjan eräs kehys onkin tarkastella työelämänsukupolvia sen mukaan, miten kokonaista-

louden suhdanteet luovat lähtökohtia eri aikoina työmarkkinoille tulleeille. Jos kuuluu sukupolveen, joka on tullut työelämään tietyn murroksen jälkeen, on vaikea samaistua niihin, jotka surevat menetettyä kulta-aikaa. Se, mikä on yhdelle kurjistunut tila, voi olla toiselle normaalia.

KATKOKSEN MYÖNTEISET MERKITYKSET

Järvensivun mukaan onnen tarinoissa korostuu katkoksen merkitys työelämätarinan uudelleenkirjoittamisen tilana. Työuran katkos – vuorotteluvapaa, sairausloma, työttömyysjakso – osoittautuu tilaksi, jossa voi rakentaa uuden, mielekkäämmän suhteen työhön ja palata aktiiviseen työ- ja kansalaiselämään uudelta pohjalta.

Positiivisen psykologian viritämä työhyvinvoinnin tutkimus opettaa, että mielekäs eli autenttinen työ nousee kytköksestä työntekijän arvoihin. Jos työn muutos kiihtyy, työyhteisöt elävät jatkuvassa murroksessa ja työn sidokset ovat aina mutkikkaampia ja yhä enemmän persoonaamme pureutuvia. Tällöin on selvää, että työn mielekkyyttä on ajoittain etsittävä uudelleen.

Kaikkialla puhutaan työurien pidentämisestä. Uusi eläkeratkaisu siirtää eläkeiän sukupolvi sukupolvelta kauemmas. Järvensivun mukaan työurien pidentäminen ei onnistu, ellei nähdä ajoittaisen työelämästä sivuun vetäytymisen merkitystä. Ihmistä ei voi buutata ja uudelleenohjelmoida. Joskus yksilö joutuu tekemään hartiavoimin töitä muovatakseen uudelleen suhteensa työelämään. Tätä työtä pitäisi arvostaa. Sen kautta terveys, hyvinvointi ja toimijuus voivat säilyä.

Järvensivun ajatukset työuran katkoksen hyvistä puolista saivat minut ajattelemaan työnohjausta. Työnohjaushan on pienen katkoksen, vetäytymispaikan luomista työarjen keskelle. Sille on ominaista tutkiva pohdinta yksilön tarinan ja yhteiskunnallisten rakenteiden (työtehtävän, olosuhteiden, talouden, johtamisen, kulttuurin) välissä. Työnohjauksessa voi päästä kiinni oman tarinan salakirjoitukseen. Pidänkin kirjaa erinomaisena työvälineenä työnohjaajille.

TYÖELÄMÄ KÄRSIMYKSEN NÄKÖKULMASTA

Kirjoittaja haluaa käyttää suoraan sanoja "kärsimys" ja "pahuus" puhuessaan työelämästä, vaikkei kirjaimillään muotoa rajoitu vain kärsimyksen kuvaamiseen. Tällaiset arkaaiset termit ovat puhdistavia, selkeitä. Työelämän pahuuksia käsitellään miettimällä tarinoita muun muassa psykopaattijohtajista ja organisaatiomuutosten tuottamasta kärsimyksestä työntekijöille.

Ehkäpä ei tulisikaan kuvitella, että organisaatiot olisivat koskaan kovin järkeviä tai tarkoituksenmukaisia. Joskus ne ovat päinvastoin järjettömiä epätarkoituksenmukaisine mekanismeineen. Organisaatiot voivat myös sallia yksilöiden patologista toimintaa. Järvensivun mukaan jokin työelämän nykyisissä rakenteissa ja eetosissa on erityisen otollista omaa etuaan ajavalle, nopeakänteiselle ja sujuvalle psykopaattijohtajalle. Näiden ahdistavien tarinoiden täytyy siksi tulla esiin.

Moraalittomat – ylhäältä annettu, liian tiheinä toistuvat ja tolkuttomia vaatimuksia asettavat – organisaatiomuutokset voivat tuottaa mittavaa kärsimystä yksilöille, väittää Järvensivu. Hän kysyykin,

eikö organisaatiomuutosten kuluja arvioitaessa pitäisi laskelmiin lisätä myös ”rivi kärsimykselle”?

Jäin kuitenkin miettimään, että onhan organisaatiomuutoksilla hyviä ja mielekkäitäkin seurauksia. Organisaatiomuutokset ovat tuoneet paljon sellaista, josta emme olisi valmiita luopumaan. Johtajia käsiteltiin kirjassa hie-man kapeasti lähinnä muutosten masinoijina ja niistä hyötyjinä. Itse uskon, että myös johtaja on usein

muutoksen vietävissä, monenlaisissa pakkoraoissa.

REALISTINEN TARINANÄKÖKULMA

Sinänsä kirjan ehdoton ansio on käsitellä rinnakkain kärsimyksen ja onnen näkökulmia. Latteuksiin ei sorruta. Tarinamuoto luo kiteytyneitä kokonaiskuvia. Monet ajan-kohtaiset työelämä tutkimuksen käsitteet, joista vain osan toin esille, jäsentyvät osaksi kokonaisuutta.

Järvensivu tiivistää kirjan loppuun työelämän selviytymisohjeet. Hän myös kehottaa ottamaan vakavasti viestit, joita tutkimus työelämän rasituksista kertoo. Kirja on erinomainen johdatus aihepiiriin, ja samalla näkemyksellinen puheenvuoro. Uskon sen puhuttelevan laajaa lukijakuntaa.

Sanna Vehviläinen

KT, dosentti, työnohjaaja